

EFL TA'LIMIDA SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA NUTQ AMALIYOTI: QO'SHIMCHA AMALIYOTDAN PEDAGOGIK INTEGRATSIYAGACHA

Hoshimova Fotima Lutfullo qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Tilshunoslik (ingliz tili) kafedrası magistranti

Annotatsiya: Sun'iy intellekt ingliz tilini chet tili (EFL) sifatida o'qitishda gapirish mashg'ulotlarining yangi shakllarini joriy etdi. Biroq uning pedagogik ahamiyatini shunchaki "sun'iy intellekt nutqni yaxshilaydimi?" degan savol orqali baholab bo'lmaydi. So'nggi tadqiqotlar turli natijalarni, jumladan, ravonlik, talaffuz, grammatik aniqlik, muloqotga tayyorlik, nutq xavotiri, zavqlanish, ishtirok etish va o'zining kommunikativ kompetensiyasini his qilish kabi omillarni o'rganmoqda. Ushbu maqola sun'iy intellekt yordamida gapirish amaliyoti bo'yicha so'nggi empirik dalillarni tanqidiy tahlil qiladi va uning asosiy ahamiyati individual amaliyot, interaktiv o'zaro ta'sir va kommunikativ ishtirok imkoniyatlarini kengaytirishda ekanligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, hissiy-psixologik o'zgaruvchilarning yaxshilanishi har doim ham nutq ko'rsatkichlaridagi o'lchanadigan yutuqlarga mos kelavermaydi. Shu sababli, sun'iy intellektga inson muloqoti o'rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki EFL gapirish metodologiyasida pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmi sifatida qarash lozim.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ingliz tilida gapirish, suhbatdosh sun'iy intellekt, gapirish amaliyoti, muloqotga tayyorlik, qayta aloqa

Kirish

Ingliz tilini chet tili sifatida o'rganishning eng murakkab tarkibiy qismlaridan biri gapirishdir. Og'zaki muloqot ta'lim oluvchilardan so'zlarni esga olish, g'oyalarni tartibga solish, grammatikadan foydalanish, so'zlarni tushunarli talaffuz qilish va vaqt tig'izligi sharoitida suhbatdoshga javob berishni talab qiladi. Shu sababli, gapirish qobiliyati faqat til haqidagi bilimlar orqali rivojlana olmaydi; o'rganuvchilar ingliz tilida gapirish va boshqalar bilan muloqot qilish uchun muntazam imkoniyatlarga ham muhtoj bo'ladilar.

An'anaviy EFL sinflaridagi asosiy muammolardan biri individual gapirish vaqtining cheklanganligidir. Fathi, Rahimi va Derakhshan (2024) sinfdagi vaqtning cheklanganligi va o'quvchilarning muloqot qilishni istamasligini yetarli nutq hajmini cheklovchi omillar sifatida ko'rsatib o'tadilar. Ular, shuningdek, tengdoshlarning salbiy baholashidan xavotirlanish ishtirokni kamaytirishi mumkinligini qayd etadilar. Bu holatlar ayniqsa muhimdir, chunki darsda nutqiy faoliyatning mavjudligi har bir ta'lim oluvchining yetarli darajada mashq qilishini kafolatlamaydi.

Sun'iy intellekt ushbu cheklovlarning ba'zilarini bartaraf etish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Suhbatlashuvchi sun'iy intellekt tizimlari o'quvchilarga qo'shimcha suhbatdoshni taqdim etishi, takroriy mashg'ulotlar o'tkazishga imkon berishi va ba'zi hollarda fikr-mulohazalarni ta'minlashi mumkin. Natijada, sun'iy intellekt xorijiy til sifatida ingliz tilida (EFL) gapirish bo'yicha tadqiqotlarda tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Biroq, mavjud dalillar tarqoqdir. Turli tadqiqotlar nutqning turli jihatlarini o'rganadi. Fathi va boshq. (2024) ravonlik va izchillik, lug'at boyligi, grammatik qamrov va aniqlik, talaffuz va muloqotga tayyorlikni o'rganadi. Tai va Chen (2024) generativ sun'iy intellekt chatboti bilan individual va juftliklardagi muloqotlarda gapirish natijalariga e'tibor qaratadilar. Zhang, Meng va Ma (2024) chet tilidan zavqlanish, gapirishdagi xavotir va muloqotga tayyorlikni o'rganadilar. Wang, Zou, Du va Wang (2024) affektiv o'zgaruvchilarni gapirish natijalari bilan birlashtiradi.

Bu natijalar bir-biriga bog'liq, lekin aynan bir xil emas. Yaxshi talaffuz har doim ham muloqotga ko'proq tayyorlikni anglatmaydi va kamroq xavotir avtomatik ravishda yuqori nutq mahoratini bildirmaydi. Shuning uchun "Sun'iy intellekt nutqni yaxshilaydimi?" degan savol juda keng qamrovli. Ushbu maqolada sun'iy intellekt yordamida gapirish uning pedagogik vazifalari nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi kerakligi ta'kidlanadi. Uning salohiyati individual amaliyotni kengaytirish, javob qaytaruvchi o'zaro ta'sirni ta'minlash, fikr-mulohazani qo'llab-quvvatlash va kommunikativ ishtirokni rag'batlantirishi mumkin bo'lgan sharoitlarni yaratishdan iborat. Shu bilan birga, ushbu afzalliklar og'zaki nutq malakasining bir tekis yaxshilanishini kafolatlamaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi sun'iy intellekt yordamida gapirish amaliyoti bo'yicha so'nggi dalillarni umumlashtirish va uni EFL gapirish metodologiyasida qanday tushunish mumkinligini aniqlashdan iborat. Asosiy dalil shuki, sun'iy intellekt aniq belgilangan nutq maqsadlarini qo'llab-quvvatlasa va inson muloqoti o'rnini bosmasdan, uni to'ldirsa, eng foydali hisoblanadi.

Cheklangan individual nutq amaliyoti uslubiy muammo sifatida

Sun'iy intellektni baholash uchun foydali boshlang'ich nuqta u hal qilishi kutilayotgan muammo hisoblanadi. So'zlashishga o'rgatishda eng ko'p davom etib kelayotgan qiyinchiliklardan biri har bir o'quvchiga ajratilgan nutq vaqtining cheklanganligidir. Fathi va boshqalar (2024) bu muammoga bevosita e'tibor qaratadi. Ularning tadqiqoti sun'iy intellekt vositasidagi nutq faoliyatini an'anaviy yuzma-yuz tengdoshlar muloqoti bilan taqqosladi. Sun'iy intellekt guruhida 33 nafar, yuzma-yuz guruhda esa 32 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Sun'iy intellekt guruhi Andy English chatbotidan foydalandi, gapirish esa IELTS gapirish mezonlari orqali baholandi va muloqotga tayyorlik alohida o'lchandi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt vositasidagi nutq mashg'ulotlari tadqiqotda ko'rib chiqilgan nutq natijalari va

muloqotga tayyorlik uchun yuzma-yuz taqqoslash shartiga qaraganda samaraliroq ekan. Bu natija sun'iy intellekt bilan o'zaro ta'sir insonning o'zaro ta'siridan har tomonlama ustun ekanligini anglatmaydi. Aksincha, u tizimli sun'iy intellekt bilan o'zaro ta'sir gapirish mashg'ulotlari uchun foydali qo'shimcha muhit yaratishi mumkinligini ko'rsatadi.

Bu topilmaning pedagogik ahamiyati shundan iboratki, unda amaliyot imkoniyatlarini kengaytirish imkoniyati mavjud. Oddiy sinfda o'qituvchining diqqati va gapirish navbati ko'plab o'quvchilar o'rtasida taqsimlanadi. Sun'iy intellekt tizimi o'quvchilar bilan individual va qayta-qayta muloqot qilishi mumkin. Bu o'quvchilarga o'qituvchi rahbarligidagi ta'limdan ko'ra ko'proq til yaratish imkoniyatini beradi. Tai va Chen (2024) qo'shimcha dalillarni taqdim etadi. Ularning tadqiqotida uch haftalik yozgi dasturda qatnashgan 85 nafar oltinchi sinf tayvanlik EFL o'quvchilari ishtirok etdi. Talabalar CoolE Bot bilan individual, CoolE Bot bilan juftlik yoki o'qituvchi va tengdoshlari bilan odatiy o'zaro ta'sirga jalb qilindi. Chatbotlarning ikkala guruhi ham oddiy guruhga qaraganda testdan keyingi gapirish bo'yicha sezilarli darajada yuqori ko'rsatkichlarga erishdi, individual va juft chatbot guruhlarida esa sezilarli farq aniqlanmadi. Bu topilma muhim, chunki u sun'iy intellekt yordamida gapirish faqat individual bo'lishi shart emasligini ko'rsatadi. Sun'iy intellektni ham individual, ham hamkorlik formatlarida qo'llash mumkin. Yakka tartibdagi o'zaro ta'sir shaxsiy suhbat vaqtini maksimal darajada oshirishi mumkin, juftliklardagi o'zaro ta'sir esa sun'iy intellekt yordamida amaliyotni tengdoshlar bilan muloqot qilish bilan uyg'unlashtirishi mumkin. Shuning uchun SIning uslubiy qiymati qisman nutq amaliyoti uchun qo'shimcha tashkiliy imkoniyatlarni ta'minlashdan iborat.

AI moslashuvchan suhbatdosh sifatida

Suhbatdosh sun'iy intellektning ta'lim qiymati shunchaki texnologiyaning mavjudligiga emas, balki uning o'quvchilarga javob berish qobiliyatiga bog'liq. Du va Daniel (2024) 2017 va 2023-yillar oralig'ida nashr etilgan 24 ta empirik tadqiqotning tizimli sharhida ingliz tilida gapirish amaliyoti uchun qo'llaniladigan sun'iy intellektga asoslangan chatbotlarni o'rganib chiqdilar. Tadqiqotlar talaffuz, nutq mahorati, motivatsiya, xavotir, ishonch, faollik va muloqotga tayyorlik bilan bog'liq natijalarni o'z ichiga oldi.

Bu tizimlarning interaktivligi ularni statik raqamli mashqlardan ajratib turadi. Oddiy mashq o'quvchidan javobni tanlash yoki ishlab chiqishni talab qilishi mumkin. Suhbatdosh sun'iy intellekt esa, aksincha, ushbu ma'lumotga javob berishi va navbatdagi burilishni yaratishi mumkin. Bu o'zaro ta'sirga yaqinroq ketma-ketlikni yaratadi. Fathi va boshqalar (2024), Tai va Chen (2024) hamda Wang va boshqalar (2024) o'quvchilarga takroriy suhbat almashinuvlarida ishtirok etish imkonini beruvchi tizimlardan foydalanganlar. Texnologiyalar turlicha bo'lsa-da, har bir aralashuvda o'zaro ta'sir muhim ahamiyatga ega edi. Shu bilan birga, sun'iy intellektga

asoslangan o'zaro ta'sirni inson bilan muloqot qilish bilan bir xil deb qabul qilmaslik kerak. Yan va Singx (2026) sun'iy intellekt vositasidagi nutq amaliyotidan ijobiy natijalar haqida xabar berishdi, biroq ularning sifatli natijalari o'quvchilarning sun'iy intellekt bilan o'zaro ta'sirdagi cheklangan haqiqiylik haqidagi tasavvurlarini ham o'z ichiga oldi. Huang va Kakham (2026) ham xuddi shunday tarzda kommunikativ haqiqiylik bilan bog'liq muammolarni aniqladilar. Ushbu topilmalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektni haqiqiy inson muloqoti o'rnini bosuvchi emas, balki moslashuvchan amaliyotning qo'shimcha shakli sifatida tushunish maqsadga muvofiqdir. Uning roli, ayniqsa, inson muloqotidan oldin, o'quvchilar repetitsiya, takrorlash yoki qo'shimcha tayyorgarlikka muhtoj bo'lganda foydali bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, yanada samaraliroq metodologik savol talabalar odamlar o'rniga sun'iy intellekt (SI) bilan gaplashishi kerakmi yoki yo'qmi degan savol emas. Balki, sun'iy intellekt yordamidagi o'zaro muloqot o'quvchilarni odamlar bilan yanada samaraliroq muloqot qilishga qanday tayyorlashi haqidadir.

Sun'iy intellekt va o'lganadigan nutq ko'rsatkichlari

So'nggi paytlarda o'tkazilgan bir nechta tadqiqotlar sun'iy intellekt yordamidagi mashg'ulotlardan so'ng nutq ko'rsatkichlarining sezilarli darajada yaxshilanganini ko'rsatmoqda. Fathi va uning hamkasblari (2024) nutqni IELTS mezonlari, jumladan, ravonlik va izchillik, lug'at boyligi, grammatik qamrov va aniqlik, shuningdek, talaffuz orqali baholadilar. Ularning sun'iy intellekt guruhi mashg'ulotdan so'ng yuzma-yuz muloqot qilgan guruhdan yaxshiroq natija ko'rsatdi. Tai va Chen (2024) shuningdek, individual va juftlikda ishlovchi generativ sun'iy intellekt chatbotlari guruhlarini an'anaviy guruhga qaraganda yakuniy nutq testlarida yaxshiroq natijalarga erishganini aniqladilar.

Huang va Kakham (2026) aralash metodli kvazi-eksperimental dizayn asosida 83 nafar xitoylik universitet talabalarini o'rgandilar. Tajriba guruhi nutq mashg'ulotlarida maxsus moslashtirilgan sun'iy intellekt suhbatdoshidan foydalandi, nazorat guruhi esa an'anaviy usulda muloqot qildi. Sun'iy intellekt yordamidagi guruh umumiy og'zaki nutq mahorati bo'yicha nazorat guruhidan sezilarli darajada o'zib ketdi. Tadqiqotchilar, shuningdek, aniqlik va qamrov, izchillik va ravonlik, hamda bog'liqlik va moslashuvchanlik kabi jihatlarda ham ijobiy o'zgarishlar bo'lganini qayd etishdi.

Yan va Singh (2026) o'n hafta davomida ingliz tilini xorijiy til sifatida o'rganayotgan 68 nafar xitoylik talabalarni o'rgandilar. Birinchi guruh sun'iy intellektga asoslangan ovozli yordamchidan foydalandi, taqqoslash guruhi esa an'anaviy tengdoshlar o'rtasidagi nutq mashg'ulotlarini bajardi. Ikkala guruhda ham o'sish kuzatildi, ammo sun'iy intellekt guruhida natijalar yuqoriroq bo'ldi. Ushbu tadqiqotlar sun'iy intellekt yordamidagi nutq mashg'ulotlari og'zaki nutqning sezilarli darajada rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkinligi haqidagi fikrni qo'llab-quvvatlaydi. Biroq, bu qonuniyat doim ham bir xil emas. Wang va uning hamkasblari (2024) bunga

muhim qarshi misol keltiradilar. Ularning tadqiqotiga uch guruhga bo'lingan 99 nafar xitoylik bakalavr talabalari kiritildi: o'qituvchi va sinfdoshlari bilan muloqot qiluvchi nazorat guruhi, matn va ovozli muloqotdan foydalanuvchi Typebot guruhi va odamga o'xshash avatarli muloqot tizimidan foydalanuvchi D-ID Agent guruhi. D-ID Agent guruhi nazorat guruhiga qaraganda muloqotga ko'proq tayyorlik, o'zining kommunikativ kompetensiyasini yuqoriroq baholash hamda nutq jarayonidagi xavotirning pastligini ko'rsatdi. Shunga qaramay, tadqiqot natijalariga ko'ra, uchala guruh o'rtasida nutq ko'rsatkichlari bo'yicha sezilarli farqlar aniqlanmadi. Bu xulosa juda muhim, chunki u psixologik (affektiv) rivojlanishni o'lchanadigan og'zaki nutq mahoratidan ajratib ko'rsatadi.

Shuning uchun, nutq bilan bog'liq har qanday ijobiy o'zgarish avtomatik ravishda nutq ko'rsatkichlarining yaxshilanishini anglatadi deb o'ylash noto'g'ri. O'quvchi darhol yuqori rasmiy nutq ballariga erishmasdan turib ham o'zini qulayroq his qilishi, o'ziga ishonchi ortishi yoki muloqot qilishga ko'proq ishtiyoqmand bo'lishi mumkin. Mayjud dalillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt yordamidagi nutq mashg'ulotlarining natijalari o'lchanayotgan aniq mezonga qarab baholanishi kerak.

Muloqotga tayyorlik va gapirish xavotiri

Nutqni rivojlantirish nafaqat o'quvchilarning nima deya olishiga, balki ularning buni aytishni xohlashi yoki yo'qligiga ham bog'liq. Fathi va hammualliflar (2024) sun'iy intellekt vositasidagi o'zaro ta'sir yuzma-yuz holatga nisbatan muloqot qilishga tayyorlikni yaxshilaganini aniqladilar. Zhang va hammualliflar (2024) 131 nafar xitoylik EFL (ingliz tili chet tili sifatida) universiteti talabalari ishtirokida o'tkazilgan kvazi-eksperimental tadqiqotda ham xuddi shunday xulosaga kelishdi.

Zhang va hammualliflarning tadqiqotida tajriba guruhiga 65 nafar, nazorat guruhiga 66 nafar talaba ajratilgan. Tajriba guruhi olti hafta davomida sun'iy intellektga asoslangan Lora nutq yordamchisidan foydalandi. Tadqiqotchilar tajriba guruhida chet tilidan zavqlanish va muloqotga tayyorlik oshganini hamda chet tili bilan bog'liq xavotir kamayganini ma'lum qilishdi. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt qo'llab-quvvatlaydigan nutq muhitlari o'quvchilarning muloqotda ishtirok etishga tayyorligiga ta'sir qilishi mumkin.

Wang va hammualliflar (2024) ushbu talqinni yanada qo'llab-quvvatlaydi. Ularning avatarga asoslangan sun'iy intellekt sharoiti muloqotga tayyorlik va o'zining kommunikativ kompetensiyasini his qilishni yaxshiladi va nutqdagi xavotirni kamaytirdi, garchi nutq samaradorligi guruhlar o'rtasida sezilarli darajada farq qilmasa ham. Bu farq pedagogik jihatdan muhimdir. Bu shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektning mumkin bo'lgan vazifalaridan biri o'quvchilar sinfdoshlari yoki o'qituvchilari oldida nutq so'zlashdan oldin muloqotni mashq qilishlari mumkin bo'lgan pastroq bosimli muhitni ta'minlashdir. Biroq, xavotir natijalari "sun'iy intellekt xavotirni kamaytiradi" degan oddiy xulosadan ham murakkabroqdir.

Huang va Kakham (2026) tajriba guruhidagilarning xavotiri pasaygan bo'lsa-da, chet tilida gapirish xavotirida guruhlar o'rtasidagi umumiy farq statistik jihatdan sezilarli emasligini aniqladilar. Batafsil tahlil shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt qo'llab-quvvatlagan guruhda juftliklarda ishlash va taqdimot mashg'ulotlari paytida xavotir kamroq bo'lgan, ammo munozara yoki hikoya qilish paytida emas. Bu shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektning xavotirga ta'siri gapirish vazifasiga bog'liq bo'lishi mumkin. Taqdimot mashqlari, masalan, sun'iy intellekt bilan qayta-qayta shug'ullanishdan foyda ko'rishi mumkin, chunki o'quvchilar bir xil kontentni bir necha bor tayyorlashlari mumkin. Munozara, aksincha, tezkor javoblar va oldindan aytib bo'lmaydigan dalillarni o'z ichiga oladi, shuning uchun sun'iy intellekt orqali tayyorgarlik ko'rishning aynan shu shakli bir xil ta'sir ko'rsatmasligi mumkin. Shu sababli, nutq xavotirini bitta barqaror natija sifatida emas, balki vazifa turiga nisbatan ko'rib chiqish lozim.

Sun'iy intellekt yordamida gapirishda fikr-mulohaza va ko'mak

Sun'iy intellekt yordamida gapirishning yana bir muhim funksiyasi bu fikr-mulohaza (qayta aloqa)dir. Sun'iy intellekt tizimlari talaffuz, lug'at, grammatika, mazmun va ifoda xususiyatlariga javob berishi mumkin. Biroq, "sun'iy intellekt fikr-mulohazasi" atamasi turli xil yordam turlarini qamrab oladi va uni yagona o'quv mexanizmi sifatida qabul qilmaslik kerak. Wang va hammualliflar (2024) o'zlarining eksperimental dizayniga avtomatlashtirilgan nutqiy fikr-mulohazalarni kiritdilar. Huang va Kakham (2026) bosqichma-bosqich ko'rsatmalar va moslashuvchan yordamni ta'minlaydigan maxsus suhbat agentidan foydalanishdi. Tadqiqot ishtirokchilari shaxsiy fikr-mulohazalar, yo'naltiruvchi ko'rsatmalar va takrorlash sun'iy intellektga asoslangan muhitning foydali elementlari ekanligini ta'kidladilar.

Shu bilan birga, Huang va Kakham ba'zi avtomatlashtirilgan fikr-mulohazalar juda uzun va kognitiv jihatdan murakkab bo'lishi mumkinligini ham ta'kidladilar. Bu xulosa shuni ko'rsatadiki, ko'proq fikr-mulohaza berish har doim ham yaxshi degani emas. Nutq mashqlarida fikr-mulohaza (teskari aloqa) faoliyat maqsadiga mos kelishi kerak. Talaffuzga oid vazifa xatolarni zudlik bilan tuzatuvchi fikr-mulohazani talab qilishi mumkin. Nutq ravonligini oshirishga qaratilgan mashg'ulotda esa kamroq aralashish foydaliroq bo'lishi mumkin. Taqdimot repetitsiyasi har bir gapdan keyin xatolarni tuzatishni emas, balki to'liq yakunlangandan so'ng umumiy fikr-mulohaza berishni talab qilishi mumkin. Shu sababli, sun'iy intellekt beradigan fikr-mulohazaning pedagogik qiymati uning vaqti, miqdori va yo'naltirilgan maqsadiga bog'liq. Muhim metodologik tamoyil shundan iboratki, sun'iy intellekt shunchaki fikr-mulohaza taqdim eta olgani uchungina qanday fikr-mulohaza berilishini o'zi hal qilmasligi kerak. Fikr-mulohazadan qanday foydalanishni nutq faoliyatining maqsadi belgilab berishi lozim.

Individuallashtirish va shaxsiylashtirish

Sun'iy intellekt yordamida nutqni rivojlantirish ko'pincha shaxsiylashtirilgan ta'lim sifatida ta'riflanadi. Biroq, individuallashtirish bir necha darajada yuz berishi mumkin. Eng oddiy darajada, sun'iy intellekt bitta o'quvchiga bitta so'zlashuv tizimi bilan bevosita muloqot qilish imkonini beradi. Bu o'z-o'zidan amaliyot uchun individual imkoniyatlarni oshiradi.

Tai va Chen (2024) individual va juftlikdagi muloqotning ikkalasi ham samarali bo'lishi mumkinligini ko'rsatib berishgan. Ularning xulosalari shuni ko'rsatadiki, shaxsiylashtirish o'quvchilarning har doim yolg'iz ishlashi kerakligini anglatmaydi. Huang va Kakham (2026) "scaffolding" (qo'llab-quvvatlash)ning yanada rivojlantirilgan misolini taqdim etishgan. Ularning sun'iy intellektga asoslangan suhbat agenti turli darajadagi yordamni, jumladan, gap qoliplari, kalit so'zlar, misollar va tobora kengayib boruvchi ochiq savollarni taqdim etgan. Qo'llab-quvvatlashning ushbu shakli sun'iy intellektni o'quvchilarga ko'proq yo'naltirishdan ko'ra mustaqilroq fikr bildirishga o'tishlariga yordam berish uchun qanday sozlash mumkinligini ko'rsatadi.

Biroq, shaxsiylashtirish baribir ta'limiy qarorlarni talab qiladi. O'qituvchilar yoki dastur yaratuvchilari o'quvchilarga qachon yordam kerakligini, bu yordam qanday shaklda bo'lishi kerakligini va qachon uni qisqartirish lozimligini belgilab olishlari kerak. Sun'iy intellekt mexanizmni taqdim etishi mumkin, ammo bu mexanizmdan qanday foydalanishni pedagogika belgilaydi.

Tadqiqotdagi asosiy bo'shliq: tarqoq natijalar pedagogik sintezni talab qiladi

Yuqorida ko'rib chiqilgan tadqiqotlar bir-biriga bog'liq, ammo turlicha natijalarni o'rganadi. Fathi va boshqalar (2024) nutq samaradorligini muloqotga tayyorlik bilan birlashtirgan. Tai va Chen (2024) individual va juftlikdagi sun'iy intellekt sharoitlarida nutq samaradorligini o'rganishgan. Zhang va boshqalar (2024) zavqlanish, xavotir va muloqotga tayyorlikka e'tibor qaratishgan. Wang va boshqalar (2024) nutq samaradorligini muloqotga tayyorlik, xavotir va o'zining kommunikativ kompetensiyasini his etish bilan birlashtirishgan. Huang va Kakham (2026) og'zaki nutq mahorati va topshiriqqa bog'liq xavotirni o'rganishgan. Yan va Singx (2026) nutq mahoratini affektiv natijalar bilan birlashtirishgan.

Du va Danielning (2024) tizimli tahlili ushbu keng qamrovli qonuniyatni tasdiqlaydi. Mavjud tadqiqotlar talaffuz, malaka, motivatsiya, ishonch, xavotir, ishtirok va muloqotga tayyorlikni qamrab oladi. Shu sababli, tadqiqotdagi bo'shliq sun'iy intellekt yordamida gapirish haqida dalillarning yo'qligida emas. Aksincha, u ushbu turli xil topilmalarni ingliz tilini chet tili sifatida (EFL) o'qitish metodologiyasining yaxlit doirasida tartibga solish zaruratidan iboratdir.

Buni amalga oshirishning foydali usullaridan biri bir nechta pedagogik funksiyalarni farqlashdir.

Birinchidan, sun'iy intellekt qo'shimcha nutq amaliyotini taqdim etishi mumkin.

Ikkinchidan, u javob qaytaruvchi o'zaro muloqotni ta'minlashi mumkin.

Uchinchidan, u fikr-mulohaza va qo'llab-quvvatlashni taklif qilishi mumkin.

To'rtinchidan, u muloqotga tayyorgarlikni, jumladan, muloqot qilish istagi va ishonchni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Beshinchidan, u o'quvchilarga insonlar bilan muloqotga kirishishdan oldin mashq qilish muhitini ta'minlashi mumkin.

Bu sintez sun'iy intellekt shunchaki "gapirish uchun yaxshi" degan haddan tashqari soddalashtirilgan xulosadan qochadi. Buning o'rniga, u sun'iy intellektning nutq jarayoniga qanday hissa qo'shishi mumkinligini aniqlaydi.

Yaxshiroq nutq sharoitlari har doim ham yaxshiroq nutq ko'rsatkichlarini anglatmaydi

So'nggi dalillardan kelib chiqadigan eng muhim xulosa — bu gapirish sharoitlarini yaxshilash bilan nutq ko'rsatkichining o'zini yaxshilash o'rtasidagi farqdir. Wang va boshqalar (2024) buni aniq ko'rsatib berishgan. Insonga o'xshash suhbatdosh sun'iy intellektdan foydalangan o'quvchilarda muloqotga bo'lgan yuqori istak, o'zining kommunikativ qobiliyatini yaxshiroq his qilish va gapirishdagi xavotirning pasayishi kuzatildi. Shunga qaramasdan, guruhlar o'rtasida gapirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada farq qilmadi.

Bu esa nutq rivojlanishini turli darajalarda ko'rib chiqish kerakligini ko'rsatadi.

Birinchi daraja lingvistik ko'rsatkich bo'lib, u ravonlik, talaffuz, so'z boyligi, grammatika va uzviylikni o'z ichiga oladi.

Ikkinchi daraja — muloqotga tayyorgarlik bo'lib, u muloqot qilish istagi va his qilingan kompetensiyani o'z ichiga oladi.

Uchinchi daraja hissiy tajriba bo'lib, u xavotir, zavqlanish va ishtirokni o'z ichiga oladi.

Bu o'lchamlar bir-biriga ta'sir ko'rsatishi mumkin, ammo ularni bir xil natija sifatida qabul qilmaslik kerak.

Ushbu farq, shuningdek, turli xil tadqiqot natijalarini muvofiqlashtirishga yordam beradi. Fathi va boshqalar (2024) hamda Tai va Chen (2024) gapirishda sezilarli o'sishni qayd etishgan. Wang va boshqalar (2024) nutq ko'rsatkichlaridagi yutuqlarga qaraganda kuchliroq hissiy foydalarni ta'kidlaydilar. Huang va Kakham (2026) og'zaki malaka va xavotir o'zgarishlarga turlicha javob berishi mumkinligini hamda xavotir ta'siri vazifalarga qarab farq qilishini ko'rsatadi.

Shunday qilib, mavjud dalillar yagona ta'sirga ishora qilmaydi. Bu shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt nutq jarayonining turli qismlariga turlicha ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Sun'iy intellekt mustaqil metodika emas, balki pedagogik qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida

Mavjud dalillar sun'iy intellektni to'liq nutq metodikasi sifatida qabul qilishni tasdiqlamaydi. Nutq metodikasi aniq o'quv maqsadlari, topshiriqlar dizayni, ketma-ketlik, fikr-mulohaza tamoyillari, baholash mezonlari va muloqotni tashkil etishni talab qiladi. Sun'iy intellekt ushbu elementlarni qo'llab-quvvatlashi mumkin, ammo u pedagogik qarorlar qabul qilish ehtiyojini bartaraf etmaydi. Masalan, Huang va Kakhamning (2026) tadqiqoti tizimlashtirilgan topshiriqlar, ko'rsatmalar va qo'llab-quvvatlash bosqichlariga asoslangan edi. Yan va Singxning (2026) amaliy tajribasi ham sun'iy intellektni o'n hafta davomida rejalashtirilgan nutq mashg'ulotlariga integratsiya qildi. Shu sababli, ushbu tadqiqotlar shunchaki sun'iy intellektning ta'sirini emas, balki ta'lim dizayniga kiritilgan sun'iy intellektning ta'sirini namoyish etadi.

Bu esa ushbu maqolaning asosiy argumentiga olib keladi:

Sun'iy intellekt yordamidagi nutq mashqlari aniq belgilangan nutq amaliyoti muammosini hal qilganda hamda uning o'zaro ta'sir, fikr-mulohaza va qo'llab-quvvatlash funksiyalari kommunikativ maqsadga muvofiqlashtirilganda pedagogik jihatdan eng katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Ushbu yondashuv ikkita cheklovchi qarashdan xoli.

Birinchi chekka holat – bu texnologiya rivojlanganligi sababli sun'iy intellekt nutqni avtomatik ravishda yaxshilaydi, deb hisoblashdir.

Ikkinchisi – mashina bilan muloqot inson bilan muloqotga teng emasligi sababli sun'iy intellektni butunlay rad etishdir.

Hech bir yondashuv mavjud dalillarni yetarli darajada aks ettirmaydi. Sun'iy intellekt bilan muloqot insonlararo muloqotning o'rnini bosa olmaydi. Biroq, u an'anaviy sinfda har bir o'quvchiga bir xil chastotada taqdim etish qiyin bo'lgan tayyorgarlik va amaliyot shakllarini taqdim etishi mumkin.

Sun'iy intellekt yordamidagi nutqning pedagogik jihatdan integratsiyalashgan modeli

Ko'rib chiqilgan dalillar sun'iy intellekt yordamidagi nutqni pedagogik bosqichlar ketma-ketligi sifatida konseptualizatsiya qilish imkonini beradi.

Birinchi bosqich – tayyorgarlik. O'quvchilar nutq vazifasidan oldin so'z boyligini faollashtirish, g'oyalarni mashq qilish yoki talaffuz ustida ishlash uchun sun'iy intellektidan foydalanishlari mumkin.

Ikkinchi bosqich – qo'llab-quvvatlanadigan nutq hosil qilish. O'quvchilar tizim bilan o'zaro aloqada bo'lishadi va tegishli qo'llab-quvvatlash yordamida kengaytirilgan javoblar beradilar.

Uchinchi bosqich – fikr-mulohaza va takrorlash. O'quvchilar tegishli fikr-mulohazalarni oladilar hamda o'z natijalarini takrorlaydilar yoki qayta ko'rib chiqadilar.

To'rtinchi bosqich – insonlararo muloqot. O'quvchilar tildan sinfdoshlari, o'qituvchilari yoki boshqa suhbatdoshlari bilan muloqotda foydalanadilar.

Ushbu ketma-ketlik sun'iy intellektni yakuniy maqsad emas, balki muloqotga olib boruvchi ko'prik sifatida namoyon etadi.

Bunday talqin ko'rib chiqilgan dalillarga mos keladi. Fathi va boshqalar (2024) sun'iy intellekt vositasidagi nutqiy muloqotning ahamiyatini ko'rsatib beradi. Tai va Chen (2024) yakkaxon va juftlikdagi chatbotlardan foydalanishning samaradorligini isbotlaydi. Zhang va boshqalar (2024) hamda Wang va boshqalar (2024) muloqotga kirishish istagi va xavotir darajasi uchun ehtimoliy foydalarini ko'rsatadi. Huang va Kakham (2026) vazifalarni tuzish va qo'llab-quvvatlashning (scaffolding) muhimligini namoyish etadi. Yan va Singh (2026) ijobiy ta'sirlar bilan bir qatorda, sun'iy intellektning qanchalik tabiiy qabul qilinishidagi cheklovlarni ham qayd etadilar. Shu sababli, umumiy dalillar o'rnini bosishni emas, balki integratsiyani qo'llab-quvvatlaydi.

Mavjud dalillarning cheklovlari

Mavjud tadqiqotlarning ham muhim cheklovlari bor.

Birinchidan, bir qator aralashuvlar (tadqiqot jarayonlari) nisbatan qisqa muddatli bo'lgan. Tai va Chenning tadqiqoti uch hafta, Zhang va boshqalar hamda Wang va boshqalarning aralashuvlari olti hafta, Yan va Singhniki esa o'n hafta davom etgan. Qisqa muddatli tadqiqotlar tezkor o'zgarishlarni aniqlay olsa-da, yaxshilanishning uzoqroq muddat davomida saqlanib qolish-qolmasligini ko'rsatib bera almaydi.

Ikkinchidan, so'nggi dalillarning katta qismi Xitoy va Tayvanga to'g'ri keladi. Ushbu tadqiqotlar qimmatli xulosalarni taqdim etadi, ammo ularning natijalarini har bir EFL (ingliz tili chet tili sifatida) muhitiga to'g'ridan-to'g'ri umumlashtirmaslik kerak.

Uchinchidan, sun'iy intellekt vositalari bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi. Andy English Chatbot, CoolE Bot, Lora, Typebot, D-ID Agent, moslashtirilgan suhbat agentlari va ovozli yordamchilar bir xil muloqot shakllarini ta'minlamaydi.

To'rtinchidan, tadqiqotlar turli xil natijalarni baholaydi. Ba'zilar nutq mahoratini baholasa, boshqalari ko'proq xavotir, zavqlanish, muloqotga kirishish istagi yoki o'quvchilarning qarashlariga e'tibor qaratadi.

Nihoyat, sun'iy intellekt vositasidagi muloqot insonlar o'rtasidagi muloqotni to'liq takrorlay olmaydi. Haqiqiy muloqot ijtimoiy kontekst, pragmatika, kelishuvlar, oldindan aytib bo'lmaydigan javoblar va shaxslararo ma'nolarni o'z ichiga oladi. Ushbu cheklovlar shuni ko'rsatadiki, kelgusidagi tadqiqotlar sun'iy intellektning samarali ekanligi haqidagi umumiy savol doirasidan tashqariga chiqishi kerak. Sun'iy

intellekt yordamida amalga oshiriladigan nutq mashg'ulotlarining qaysi turlari qanday o'quvchilar, vazifalar va natijalar uchun yaxshiroq ishlashi haqidagi savollar ancha foydaliroqdir.

Xulosa

So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt yordamidagi nutq amaliyoti EFL (ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitish) ta'limida sezilarli salohiyatga ega. Uning asosiy hisssasi shunchaki sinfga yangi texnologiyani olib kirish emas. Eng muhimi, u mashq qilish imkoniyatlarini kengaytirishi, qo'shimcha javob qaytaruvchi o'zaro aloqani ta'minlashi, fikr-mulohaza va ko'mak berishi hamda ba'zi vaziyatlarda o'quvchilarning muloqot qilishga tayyorligini oshirishi yoki nutq xavotirini kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, uning ta'siri bir xil emas. Ba'zi tadqiqotlar nutq mahorati, ravonlik, talaffuz, grammatika yoki izchillikda sezilarli yutuqlarni qayd etadi. Boshqalarida esa muloqotga tayyorlik, ishonch, zavq yoki xavotirda kuchliroq o'zgarishlar kuzatiladi. Xususan, Wang va boshqalar (2024) affektiv yaxshilanish rasmiy nutq ko'rsatkichlarining sezilarli darajada yaxshilanishiga doim ham mos kelavermasligini ko'rsatadi. Ushbu farq mazkur maqola argumentining markazida turadi. Shu sababli, sun'iy intellektni mustaqil nutq metodikasi yoki o'qituvchilar hamda insonlar o'rtasidagi o'zaro muloqotning o'rnini bosuvchi vosita sifatida qabul qilmaslik kerak. Uning pedagogik qimmati nutq ta'limiga qanday integratsiya qilinishiga bog'liq.

Sun'iy intellektning eng kuchli qo'llanilishi individual yoki juftlikda mashq qilish imkoniyatlarini kengaytiradigan, tegishli fikr-mulohazalar yoki ko'makni taqdim etadigan hamda o'quvchilarni boshqa odamlar bilan muloqotda ishtirok etishga tayyorlaydigan jarayon bo'lib ko'rinadi. Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellekt shunchaki navbatdagi ta'lim texnologiyasi emas. U ingliz tilida gapirishni o'rgatishning doimiy muammolaridan birini hal qilishga yordam beradigan pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmi sifatida ishlashi mumkin: takroriy, individual va tezkor og'zaki mashg'ulotlar uchun yetarli imkoniyatlar yo'qligi. Biroq, bu qo'llab-quvvatlashning samaradorligi topshiriq dizayni, ta'lim oluvchi ehtiyojlari, qayta aloqa tamoyillari va ko'zlangan aniq nutq natijasiga bog'liq.

Shu sababli, kelajakdagi metodologik savol sun'iy intellekt an'anaviy nutq amaliyotini almashtirishi kerakmi yoki yo'qmi qabilida bo'lmasligi kerak. Bu inson muloqoti ahamiyatini pasaytirmasdan, mazmunli amaliyotni kengaytiradigan tarzda sun'iy intellekt yordamidagi o'zaro ta'sirni kommunikativ til ta'limiga qanday integratsiya qilish mumkinligi haqida bo'lishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati:

Du, J., & Daniel, B. K. (2024). Transforming language education: A systematic review of AI-powered chatbots for English as a foreign language speaking practice.

Computers and Education: Artificial Intelligence, 6, 100230.
<https://doi.org/10.1016/j.caeai.2024.100230>

Fathi, J., Rahimi, M., & Derakhshan, A. (2024). Improving EFL learners' speaking skills and willingness to communicate via artificial intelligence-mediated interactions. *System*, 121, 103254. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103254>

Huang, Y., & Kakham, P. (2026). The impacts of AI conversational agents on EFL learners' oral proficiency and foreign language speaking anxiety. *Frontiers in Education*, 11, 1799269. <https://doi.org/10.3389/educ.2026.1799269>

Tai, T.-Y., & Chen, H. H.-J. (2024). Improving elementary EFL speaking skills with generative AI chatbots: Exploring individual and paired interactions. *Computers & Education*, 220, 105112. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2024.105112>

Wang, C., Zou, B., Du, Y., & Wang, Z. (2024). The impact of different conversational generative AI chatbots on EFL learners: An analysis of willingness to communicate, foreign language speaking anxiety, and self-perceived communicative competence. *System*, 127, 103533. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103533>

Yan, H., & Singh, M. K. S. (2026). The impact of AI-mediated instruction on speaking proficiency, enjoyment, anxiety, and emotional engagement: A mixed-methods approach. *Humanities and Social Sciences Communications*, 13, Article 568. <https://doi.org/10.1057/s41599-026-06705-2>

Zhang, C., Meng, Y., & Ma, X. (2024). Artificial intelligence in EFL speaking: Impact on enjoyment, anxiety, and willingness to communicate. *System*, 121, 103259. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103259>